

Falakhova, V. (2021). *Kazan Tatar Türklerinin Geçiş Dönemleri (Çarlık Döneminin Rusça Kaynakları Temelinde)*, İstanbul: Paradigma Akademi.

MERVE YORULMAZ KAHVE*

Tarih boyunca hüküm sürdüğü geniş coğrafyada pek çok milleti egemenliği altında tutmayı başarmış Kazan Tatar Türkleri, bugün her ne kadar Rus hâkimiyeti altında olsalar da, zengin Tatar kültürünü tüm renkleriyle yansıtmaya devam etmektedir. 1917 yılında gerçekleşen Sovyet Devrimi öncesinde Rusça kaynaklara işlenmiş kültür öğelerinin varlığı da bu durumun en belirgin vesikalarındandır. Venera Falakhova'nın 2020 yılında yüksek lisans tezi olarak tamamladığı ve 2021 yılında kitap hâlinde yayımlanan çalışması *Kazan Tatar Türklerinin Geçiş Dönemleri (Çarlık Döneminin Rusça Kaynakları Temelinde)*nde yazar, Çarlık Rusya'sı döneminin Rusça kaynaklarında kayıtlı “geçiş törenleri, halk inanışları, dinsel büyüsel inançlar”ı tespit ederek açıklamaktadır. Halk biliminin alan araştırması metot ve yöntemleri kullanılarak hazırlanan bu eser, metin merkezli bir çalışmadır.

Eser, giriş ve sonuç dışında üç ana bölümden oluşmaktadır: “Doğum”, “Evlenme”, “Ölüm”. Falakhova, eserin giriş bölümünü “Araştırma ile İlgili Genel Bilgiler” ve “Kazan Tatarlarının Geçiş Dönemleri ve Sovyet Devrim Öncesi Rusça Kaynaklar/ Yazarlar” ana başlıkları altında oluşturduğu alt başlıklarda değerlendirmiştir. Giriş bölümünde Tatar folkloru ile ilgili Rusça kaynakların genel bir değerlendirmesini yapan yazar, eserlerini incelediği yazarların hayatları ve eserleri hakkında bilgiler vererek, açıklama ve değerlendirmelerde bulunmuştur.

Sosyal bir varlık olması neticesinde toplu yaşama mecburiyetiyle hayata gelen insan, hayatının birçok döneminde toplumdaki yerini belirginleştiren bazı dönemlerden geçmektedir. Bu geçiş dönemleri ile geçiş esnasındaki kabul ve retler, mensubu olunan toplumun kültür öğeleri çerçevesinde şekillenmektedir.

İnsanın hayatın boyunca “doğum”, “evlenme” ve “ölüm” den meydana gelen üç temel “geçiş” dönemi olduğunu ifade eden Sedat Veyis Örnek'e göre bu üç temel geçiş etrafında oluşan ayin, tören vb. dinî unsurlar bu geçiş süreçlerini yönetmektedir. Bunların ortak amacı “geçiş” sürecindeki bireyi kutlamak ve bu vesileyle onu bu esnada meydana gelebilecek tehlikelerden korumaktır. Bu

* Dr., Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Filoloji Fakültesi / Manisa Celal Bayar Üniversitesi Türk Dili Bölümü, merveeyorulmaz@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-6818-5759.

(Yazının Geliş Tarihi/Received Date: 21.12.2021, Yazının Kabul Tarihi/Acceptance Date: 23.12.2021)

ritüeller esnasında meydana gelen âdetler, gelenekler ve törenler incelenen ülke sınırlarındaki yerleşim birimlerinin kültürel benzerlik ya da farklılıklarını en gerçekçi şekilde ortaya koymaktadır (Örnek, 1971:11).

Geçiş dönemlerinin ilki olarak kabul edilen “Doğum” başlığıyla oluşturduğu ilk bölümde yazar, “Doğuma Hazırlık”, “Doğum Anı ve Hemen Sonrası”, “Çocuk” alt başlıklarına yer vermektedir. “Çocuk” alt başlığı ayrıca “Çocuğa Kurban, Ad Verme, Saç Kesme ve Sünnet” alt başlıklarını içermektedir.

İlk bölümde, öncelikle konu hakkında bir literatür taramasına yer veren yazar ardından çalışma esnasında taranan kaynaklarda doğum hakkındaki bilgilerin “ebenin eve çağırılması” aşamasından itibaren tespit edilebildiğine dikkat çekmektedir. Rus kaynaklarında yer alan bilgilerin daha çok “çocuk, ad verme ve sünnet” hakkında olduğunu aktaran yazar, Kazan Tatarlarında, çocuk için doğumla birlikte kurban kesilmesi âdetinin kaynaklarda seyrek görüldüğünü belirtmektedir. Ad verme geleneği hakkında ise tüm kaynakların benzer bilgiler içerdiğini ifade eden yazar, farklılıkların daha ziyade ad verme zamanı ve getirilen hediyeler üzerine olduğunu söylemektedir (Falakhova, 2021:32-39). Eserin bu bölümüyle ilgili dikkate değer bir husus da bebeğin saçlarının ilk kez kesilmesi ve sünnet merasimi esnasında, özellikle zengin aileler tarafından, kurban kesilmesi geleneğidir.

Geçiş dönemlerinin ikincisi olarak kabul edilen “Evlenme” başlığıyla oluşturduğu ikinci bölümde ise yazar, “Evlenme Aşamaları”, “Düğün”, “Düğün Sonrası”, “Evlilikle Alakalı Diğer Unsurlar” alt başlıklarına yer vermektedir. “Evlenme Aşamaları” alt başlığı ayrıca “Eş Seçimine Etki Eden Kaideler, Tanışma ve Kız İsteme, Kız Kaçırma” alt başlıklarını; “Düğün” alt başlığı “Düğün Öncesi, Düğün Eğlenceleri, Nikâh” alt başlıklarını “Evlilikle Alakalı Diğer Unsurlar” alt başlığı ise “Kadın ve Erkeğin Aile Kurumu İçindeki Sosyal Statüsü, Evlenme Biçimleri, Boşanma” alt başlıklarını içermektedir.

Eserin ikinci bölümü olan “Evlenme”de yazar, Tatar bayramları arasında en masraflı olanın düğünler olduğunu söyler. Bu bölümde özellikle “Fuks ve Koblov” dan alıntılar yapan Falakhova, evlilik ritüelinin kaynaklarda ancak evlenme aşamalarından itibaren takip edilebildiğini aktarır. Taradığı kaynaklar ışığında kimlerle evlenilebileceği, tanışmada aracı veya çöpçatanların rolü, “kalım” geleneği, “cıym ve sabantoy bayramları” ve kız kaçırma hakkında detaylı bilgiler veren yazar, eserin bu bölümünü oldukça zengin bir malzeme eşliğinde okuyucuya sunmaktadır.

İlk iki geçiş ritüelinden farklı olan “Ölüm” bilinmezliğin yansıtıldığı bir tören olarak eserin üçüncü bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölüm “Ölüm Sırası” ve “Ölüm Sonrası” alt başlıkları ekseninde “Ölümden Hemen Sonra Yapılan İşler”, “Ölünün Gömülmeye Hazırlanışı”, “Yıkama ve Kefenlenme, Tabut, Cenaze Namazı, Mezara Konuluşu”, “Mezarlıklar, Mezar Taşlarına Yazılanlar, Süsler, Semboller, Ölüyle Gömülen Öteberi”, “Ölenin Geride Bıraktığı Eşyasıyla İlgili

İşlemler”, “Ölünün Belli Günleri ve Yas”, “Mezar Ziyaretleri” alt başlıklarından oluşmaktadır.

Üçüncü bölümde Falakhova, taradığı kaynaklarda “Ölüm Öncesi” aşamasına ait bilgilere yer verilmediğini, “Ölüm Sırası”nda yapılanların ise benzerlik gösterdiğini dile getirmektedir. Lepyohin, Fuks, Koblov, Znamenskiy, Aleksandrov, Speranskiy gibi isimlerin kayıtlarından örnekler ve alıntılarla bu bölümü oluşturan yazar, “fidye” adlı bir ritüelden de bahsetmektedir. “Ölüm Sonrası” uygulamalar içerisinde Tatarların ölüleri için sıklıkla anma yemeği verdiğine değinilmektedir (Falakhova, 2021:153). “Mezarlıklar, Mezar Taşlarına Yazılanlar, Süsler, Semboller, Ölüyle Gömülen Öteberi” konularının taranan kaynaklarda detaylı bir biçimde işlendiğini belirten yazar, mezar taşlarına yazılanların örneklerini de eserinde sunmaktadır. Üçüncü bölüm sonunda ölümün 3,7, ve 40. günlerinde ölü için yemek verilmesi, ölünün evinde veya mezarında Kur’an okunması, “Savım” denilen sadaka hakkında bilgiler de yer almaktadır.

Eserin sonuç bölümünde taranan kaynaklar ve yazarlarının yeterlikleri hakkında değerlendirmelerde bulunan yazar, geçiş törenlerinin daha çok İslam ile ilişkili olarak ele alındığı ve özellikle doğum ve evlilikle ilgili bilgi içeren kaynaklarda İslam hakkındaki eleştirilerin dikkat çektiği tespitinde bulunur. Eserin evrenini oluşturan kaynaklardaki folklorik unsurların geçiş törenleri ile ilgili bazı bilgileri içermediğini belirten yazar özellikle Rusça kaynaklardaki malzemenin Tatar kültürünü yansıması açısından önemine dikkat çekerek tespitlerini tamamlar (Falakhova, 2021:167).

Kazan Tatar Türklerinin gelenek, görenek ve kısacası kültürleri hakkındaki çok önemli bir boşluğu dolduran eseri değerli kılan başka bir husus da esere dahil edilen “EKLER ve DİZİN” bölümleridir. Kapak resmiyle de dikkat çeken eser, sadece alan araştırmacılarının değil tüm kitap kurtlarının keyifle okuyabileceği bir üslupla kaleme alınmıştır. Ayrıca yazarın, her bölüm sonunda genel bir değerlendirme yapmaya özen göstermesi okurun konuyu daha kolay somutlaştırması açısından ziyadesiyle faydalı olmaktadır. Tüm bu hususlar dikkate alındığında Venera Falakhova’nın büyük bir emek ve yoğun bir çalışma süreci sonunda doğan eseri gerek alan araştırmacıları gerekse disiplinler arası çalışmalar için örnek teşkil edecek başarıda bir kaynak olarak folklor araştırmaları sahasındaki yerini almıştır.

Kaynaklar

Örnek, S. (1971). *Anadolu Folklorunda Ölüm*, Ankara: AÜDTCF. Yay.

Falakhova, V. (2021). *Kazan Tatar Türklerinin Geçiş Dönemleri (Çarlık Döneminin Rusça Kaynakları Temelinde)*, İstanbul: Paradigma Akademi.